

Zigmas ZINKEVIČIUS
Lietuvių kalbos institutas

ŽODŽIŲ PERDIRBINĖJIMAS PAINIOJANT PRIEŠDĖLINĘ DARYBĄ, NETAISYKLINGAI SKAIDANT ŽODŽIUS

Priešdėlis *po-* vietoj *pa-* yra Linkmenų ir Tauragnų šnektų veiksmožodyje *pōsakoti* ‘pasakoti’.

Priešdėlis *pa-*, ar bent tokiu įtariamais, tarmėse būna neįprastai numetamas, pvz.: *šāras* Dusmenys ‘pašaras’, *šinti* Lazūnai ‘pašinti, varyti rakštį’. Plg. *strumeñtas* Strūnaitis ‘instrumentas’, *tarasúotis* Punkskas ‘interesuotis’ – žodžių pradžia *in-* sutapatinta su tarmės priešdėliu *in-* ‘į-’. Visais atvejais pasidaryti „nepriešdėliniai“ žodžiai.

Painiojami tikri ir tariamieji priešdėliai *par-* ir *per-*: *parkūnas* Viekšniai ‘perkūnas’, *perduoti* Latakiškė ‘parduoti’. Čia priskirtina ir *pierāgas* Lazūnai ‘pyragas’: *pie-* (pasakoma ir *py-*) ‘prie; apie’.

Sangrąžos dalelė *-si-* tarmėse dažnai netenka balsio *i* ir lieka tik *-s-* (*-z-*): *pasitikėti* virsta *pastikėti*, *pasidairyti* – *pasdairyti* (*pazdairyti*). Lazūnų šnektoje, numetus priešdėlį *pa-*, toks *s* (*z*) priskiriamas šakniai ir atsirado žodžiai *stikėtis* ‘tikėtis’, *zdairytis* ‘dairytis’.

Dieveniškėse sangrąžos dalelė *si* painiojama su priešdėliu *su-*: sakoma *sulsėti*, *sùlsė*, *-ėjo* ‘ilsėtis’ (plg. *silsėtis*). Lazūnuose turimi žodžiai *supakājus* ‘ramybė’, *supakaĩnas* ‘ramus’ vietoj slavizmų *spakājus*, *spakaĩnas* greičiausiai dar ir siekiant išvengti prie balsių samplaikos *sp*. Dar plg. *pasleistuvystė* Strūnaitis ‘paleistuvystė’ su įspraustiniu *-s-*, suponuojančiu sangrąžos dalelę (: *pasilėidęs*); *tangùs* Alunta ‘stangus’ – galbūt *s-* palaikyta sangrąžos dalele.

Iš pasakymo *añt aũkšto* kai kur tarmėse (pvz., Kudirkos Naumiestis, Griškabūdis, Jurbarkas) atsirado daiktavardis *taũkštas* ‘aukštas’ su *t-* iš prielinksnio *añt* (: *añ* ‘ant’). Plg. zanavykų *tuō* ‘tuoj’ iš *tuo-jaũ*.